

Τα Μπαλκόνια της Αθήνας

Πότε δημιουργήθηκαν; Με ποια αρχιτεκτονικά ρεύματα σχετίζονται; Πώς εξελίχθηκαν μέσα στο χρόνο; Η Ζωή Παρασιδη ζήτησε από παλιούς και νέους αρχιτέκτονες να φτιάξουν το χρονικό του αθηναϊκού έξωστη που καταφεύγουμε στις δύσκολες μέρες της καραντίνας.

Ζωή Παρασιδη

24.04.2020

Στο σπίτι του συγγραφέα Αλέξη Πανσελίνου, Αθήνα, Μάιος 2016

«**B** γήκα στο μπαλκόνι μια Κυριακή μ' ένα χελιδόνι/
βγήκα στο μπαλκόνι μια Κυριακή να σε ξαναδώ/
Έχει ο καιρός, ο καιρός, ο καιρός γυρίσματα/
μην κάνεις πείσματα».

Οι παραπάνω στίχοι ανήκουν στον Νίκο Γκάτσο, τους μελοποίησε ο Δήμος Μούτσης και τους τραγούδησε η Βίκυ Μοσχολιού το 1970. Από το σαιχηρικό μπαλκόνι της Ιουλιέτας μέχρι την ελληνική μουσική, το **μπαλκόνι** είναι ένα μοτίβο που συνηθίζεται, συνδέεται με τον έρωτα και την εξ αποστάσεως έκφραση του. Όμως, σίγουρα, τα μπαλκόνια των πόλεων δεν έχουν σε βάθος χρόνου μόνο αυτή τη ρομαντική -και πλέον σπάνια- χρήση.

Τις μέρες της πανδημίας που ο πλανήτης μπήκε σε καραντίνα, η έξοδος στα μπαλκόνια των σπιτιών συνδέθηκε με το τραγούδι ως ανακούφιση σε μια δύσκολη περίοδο εγκλεισμού. Τουλάχιστον μέχρι πριν μερικές εβδομάδες, παραδοσιακά και σόσιαλ μίντια, δελτία ειδήσεων και πάσης φύσεως timelines, κατακλύζονταν από στιγμιότυπα ιταλικής προέλευσης που έδειχναν τους γείτονες να συγκινούν συνομιλώντας από τα μπαλκόνια τους με ένα ευρύ ρεπερτόριο που περιλάμβανε ταραντέλες, Smiths και Black Sabbath.

Η θέα από την αυλή του Θεάτρου Κυκλαδων «Λευτέρης Βογιατζής», Αθήνα, Οκτώβριος 2016. Φωτογραφία: Νατάσα Πανταζοπούλου

Βεράντα πολυκατοικίας, Αθήνα, Φεβρουάριος 2014. Φωτογραφία: Πηνελόπη Γερασίμου

Μπαλκόνι σε παλιό σπίτι του κέντρου της Αθήνας, Οκτώβριος 2012. Φωτογραφία: Παναγιώτης Τζάμαρος

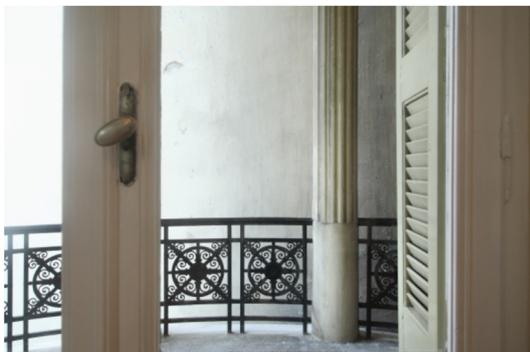
Πολυκατοικία, Αθήνα, Ιανουάριος 2014. Φωτογραφία: Πηνελόπη Γερασίμου

Σκεφτείτε τη ζωή πριν το lockdown, ότι περπατάτε σε έναν δρόμο της Αθήνας -ίσως όχι σε κάποιον του ιστορικού κέντρου και του εμπορικού τριγώνου όπου το μεγαλύτερο μέρος του κτιριακού αποθέματος χρησιμοποιείται για επαγγελματική χρήση. Σε έναν άλλον δρόμο, πώς ξεχωρίζετε τα γραφεία από τα σπίτια; Ένας πρώτος διαχωρισμός μπορεί να γίνει μετρώντας μπαλκόνια, η ύπαρξη σηματοδοτεί συχνότερα τη διαβίωση παρά την εργασία σε έναν χώρο.

«Μικρά μπαλκόνια υπήρχαν και στο παρελθόν, στα παραδοσιακά και νεοκλασικά σπίτια. Με τη μορφή όμως που τα γνωρίζουμε σήμερα, τα μπαλκόνια αποτελούν επινόηση του μεσοπολέμου, της περιόδου δηλαδή κατά την οποία διαδίδονται οι σχεδιαστικές αρχές του μοντέρνου κινήματος και η τεχνολογία του μοντέρνου σκυροδέματος που επιτρέπει την υλοποίηση μεγάλων εξωστών».

Ο Πύργος της οδού Θήρας, ερειπωμένη κατοικία νεογοτθικού ρυθμού, κτισμένη στις αρχές του 20ου αιώνα, στην Κυψέλη, Αθήνα, Απρίλιος 2017. Φωτογραφία: Νατάσα Πανταζοπούλου

Κατοικία των αρχών του 20ου αιώνα, γνωστή ως Μέγαρο Λυκαρδόπουλου, στην λεωφόρο Αμαλίας 36, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2017. Φωτογραφία: Νατάσα Πανταζοπούλου

Σπίτι στην Πλάκα, Αθήνα, Ιανουάριος 2016. Φωτογραφία: Νατάσα Πανταζοπούλου

Ένα κτίριο του '30 στο κέντρο της Αθήνας, Ιανουάριος 2014. Φωτογραφία: Πηνελόπη Γερασίου

Τα μπαλκόνια αποτελούν χαρακτηριστικά στοιχεία της μοντέρνας ελληνικής αρχιτεκτονικής, όπως εξηγεί ο **Πάνος Δραγώνας, καθηγητής αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμού** στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Πατρών, μιλώντας μας για το χρονικό του σχεδιασμού, της δημιουργίας και της χρήσης τους. Στις μεσοπολεμικές πολυκατοικίες είναι η εναλλαγή των μικρών ανοικτών εξωστών με τους κλειστούς (τα «έρκερ») που διαμορφώνει τη χαρακτηριστική μορφολογία περιοχών όπως το Κολωνάκι, τα Εξάρχεια και η Κυψέλη. *«Μετά τον πόλεμο τα μπαλκόνια γίνονται πιο μονότονα, στενά και γραμμικά, εξαντλώντας το πλάτος των όψεων των τυπικών πολυκατοικιών. Ενώ μετά το 1985 μεγαλώνουν και διατάσσονται με μεγαλύτερη ελευθερία στις όψεις των κτιρίων. Οι παραπάνω μεταβολές οφείλονται κυρίως στους νομοθέτες και τις μεταβολές των οικοδομικών κανονισμών. Η δυνατότητα της δημιουργίας μικρών ή μεγάλων, στενών ή πλατιών, ανοικτών ή κλειστών, εξωστών καθορίζεται από τη νομοθεσία προδιαγράφοντας σε αρκετά μεγάλο βαθμό το αρχιτεκτονικό αποτέλεσμα».*

Για τις βασιλικές οικογένειες που επιβίωσαν ακόμα ως θεσμός σε δημοκρατίες του εξωτερικού, το μπαλκόνι των ανακτόρων τους χρησιμοποιούνταν για επικοινωνιακούς λόγους σε σημαντικές στιγμές του γαλαζοαίματου βίου τους. Για τον εκάστοτε Πάπα, **το κεντρικό μπαλκόνι της Βασιλικής του Αγίου Πέτρου** είναι διαχρονικά το πόντιο κάποιας εξέχουσας στιγμής του καθολικισμού. Σε μία περιήγηση στο πρώην Παλάτι του Λάου – νυν Ρουμανικό Κοινοβούλιο στο Βουκουρέστι, ο ξεναγός μας δεν είχε παραλείψει να αναφέρει πως ο πρώτος που χαιρέτισε τους κατοίκους από το μπαλκόνι του κτιρίου δεν ήταν ο Νικολάε Τσαουσέσκου που έπτισε αυτό το φαραωνικής σύλληψης έργο αλλά ο Μάικλ Τζακσον ο οποίος το 1996 φώναξε από εκεί «γεια σου Βουδαπέστη» σε μια, αν μη τι άλλο, αξιοσημνώνευτη γκάφα. Σε ένα άλλο ταξίδι, στο Τελ Αβίβ, εντύπωση μου είχε προκαλέσει ένα μπαλκόνι -κατά πιθανότητα κατοικίας- που, γεμάτο με ασύνδετες φωτογραφίες (από το *Το Κορίτσι με το Μαργαριταρένιο Σκουλαρίκι* του Γιοχάνες Βερμέερ μέχρι μια εικόνα της Μέριλιν Μονρόε κι αμέτρητα ψεύτικα λουλούδια) έφτιαχνε ένα σουρεαλιστικό κολάζ σε μια κατά τ' άλλα γκριζα λεωφόρο που οδηγούσε στον κεντρικό σταθμό του τρένου. Στη Δανία, σε μέρες που οι καιρικές συνθηκές δεν επέτρεπαν στην πόλη να ξεχυθεί στα πάρκα και τις προβλήτες της, τα λίγα μπαλκόνια στα οποία είδα σημάδια ζωής χρησιμοποιούνταν κυρίως από τους καπνιστές. Στη Βαρκελώνη, το αίτημα της ανεξαρτησίας εκδηλώνεται ιστορικά με στόλισμα της καταλανικής σημαίας στα μπαλκόνια.

Στην Ελλάδα, το κλίμα ενθαρρύνει τους περισσότερους μήνες του χρόνου τη ζωή στον ανοικτό χώρο. Στις αρχιτεκτονικές σχολές ακούγεται πολύ συχνά **η χαρακτηριστική φράση του Περικλή Γιαννόπουλου ότι «ο βίος στην Ελλάδα είναι υπαίθριος»**, όπως μας μεταφέρει ο Πάνος Δραγώνας. *«Στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική του Αιγαίου οι ενδιάμεσοι χώροι ανάμεσα στις αυλές και στα δωμάτια είναι συνήθως οι πιο ευχάριστοι στα λαϊκά σπίτια. Τα μπαλκόνια των πολυκατοικιών μικρή βέβαια σχέση έχουν με τις ποιότητες των ημιυπαίθριων χώρων της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Στο πυκνά δομημένο περιβάλλον των ελληνικών πόλεων τα μπαλκόνια αποτελούν τη μοναδική δυνατότητα εξόδου από το διαμέρισμα, καθώς οι ακάλυπτοι χώροι των οικοδομικών τετραγώνων και οι ταρατσες των πολυκατοικιών πολύ σπάνια αξιοποιούνται».*

Μπαλκόνι στα Προσφυγικά της Αλεξάνδρας, Αθήνα, Μάιος 2012. Φωτογραφία: Παναγιώτης Τζάμαρος

Προεκλογική ομιλία της ΓΓ της ΚΕ του ΚΚΕ Αλέκας Παπαρήγα στην πλατεία της Καισαριανής, Αθήνα, Απρίλιος, 2012. Φωτογραφία: Αλέξανδρος Κατσής.

Μπαλκόνι που στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας, Αθήνα, Μάρτιος 2009. Φωτογραφία: Γιάννης Δρακουλιδής

Από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα και μέχρι το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, κυρίως λόγω της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, του αυξανόμενου θορύβου, της ανόδου της θερμοκρασίας αλλά και της αντίστοιχης διάδοσης των κλιματιστικών, τα μπαλκόνια εγκαταλείφθηκαν από τους κατοίκους της πόλης και τα διαμερίσματα «σφραγίστηκαν», όπως ο ίδιος διαπιστώνει.

«Η ελληνική πόλη αρχικά κτίστηκε για ανθρώπους που είχαν ακόμη σχέση με την ύπαιθρο. Μπορούσαν σε κάθε ευκαιρία είτε να ξεφύγουν στα πατρικά σπίτια τους στα χωριά, είτε σχετικά οικονομικά να ταξιδέψουν για λίγες ημέρες σε κάποια όμορφη παραθαλάσσια περιοχή. Στο πέρασμα του χρόνου, για διαφορετικούς λόγους αυτές οι δυνατότητες περιορίζονται. Η σχέση με τον τόπο καταγωγής φθίνει, ενώ οι τουριστικές περιοχές γίνονται όλο και πιο απρόσιτες οικονομικά. Αυτός είναι ο κύριος λόγος που τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει δημοφιλείς οι δημόσιοι χώροι της πόλης. Ο κόσμος πλέον κυκλοφορεί στα πάρκα, αθλείται στους δρόμους, έχει απαιτήσεις από τον σχεδιασμό των πλατειών. Για τους ίδιους λόγους βλέπουμε ξανά ανθρώπους να ανακαλύπτουν τον ξεχασμένο χώρο των μπαλκονιών τους».

Στη συνθήκη του εγκλεισμού λόγω της πανδημίας που, για παράδειγμα, για πρώτη φορά στην ιστορία της μοντέρνας Αθήνας και των άλλων μεγάλων πόλεων περιορίσει τη δυνατότητα της πασαλινης εξέδου, τα μπαλκόνια αποτελούν μια διέξοδο σε αυτό το δύσκολο αστικό crash test. Ο λόγος και πάλι στον Πάνο Δραγώνα: «Με τη σταδιακή άνοδο της θερμοκρασίας, η ανάγκη εγκατάλειψης της πόλης χάριν της υπαίθρου, και αντίστοιχα η επιθυμία ελεύθερης εξέδου στους υπαίθριους χώρους της πόλης, θα κορυφωθεί. Τα μπαλκόνια των πολυκατοικιών θα αποτελέσουν τη μοναδική βαλβίδα ασφαλείας για την εκτόνωση της διαρκούς συσσωρευμένης έντασης μέσα στους τοίχους των διαμερισμάτων».

Μπαλκόνι σπιτιού στην Αίγινα. Φωτογραφία: Γιάννης Δρακουλίδης

Μπαλκόνι στην Τζα. Φωτογραφία: Πηνελόπη Γερασίμου

Ομπρέλες θαλάσσης σε μπαλκόνι σπιτιού, Νεοχώρι Ερίσου, Κεφαλονιά, Αύγουστος 2011. Φωτογραφία: Γεράσιμος Δομένικος

Αθήνα, Εξάρχεια, Δεκεμβριος 2008. Φωτογραφία: Γιάννης Δρακουλίδης

Πολυκατοικίες στο ηλιοβασιλέμα, Αθήνα, Απρίλιος 2014. Φωτογραφία: Πηνελόπη Γερασίου

Νυκτερινό αστικό τοπίο, Αθήνα, Φεβρουάριος 1998, Φωτογραφία: Νατάσα Πανταζοπούλου

Η λέξη «μπαλκόνι» έχει ρίζα ιταλική -όπως και η λέξη «βερνάντα, η αντίστοιχη ελληνική είναι ο εξώστης κι αυτή χρησιμοποιεί ο **αρχιτέκτονας, Νίκος Κτενάς**, λέγοντας παράλληλα ότι πρόκειται για μια παρεξηγημένη ερμηνεία μεταξύ του ιδιωτικού και του κοινού. Βλέπει την Αθήνα ως μια μοντέρνα πόλη όπου ζούμε πολύ δημόσια, αλλά που στη σχέση με το «έξω», τα κτίρια της κατά κανόνα δεν ακολούθησαν τις αρχές του μοντέρνου κινήματος.

Η έννοια της αντίληψης του έξω οριοθετείται αυστηρά σε ένα μουσείο, σε ένα θέατρο, ένα κινηματογράφο, αλλά και σε ένα χώρο λατρείας, όπου καλούμαστε να βιώσουμε μια συγκεκριμένη εμπειρία, όπως παρατηρεί. Στην κατοικία, η σχέση με το εξωτερικό περιβάλλον σχεδόν αντιστρέφεται. *«Ο αστικός χώρος διαβίωσης, εμπεριέχει μια γεωγραφική θα έλεγα έννοια, αυτή της αντίληψης του προσανατολισμού, ταυτόχρονα της ιστορίας του τόπου, άρα την έννοια του χρόνου, την επέκταση και μεγέθυνση του εσωτερικού ιδιωτικού χώρου προς την πόλη, εν τέλει και την υποδοχή αυτής μέσα σ' αυτόν. Τολμώντας συνεπώς μια ευρεία ερμηνεία στην σχέση μας με το έξω, ακόμα και ως ανάγκη εκτόνωσης στην περίοδο που βιώνουμε δεν θα μπορούσα να περιοριστώ στην απλή προβολή πέραν της επιφάνειας του κορμού ενός κτιρίου, δηλαδή του αποκαλούμενου εξώστη».*

Προσωπικά, μεγαλώνοντας στα προάστια, στα τέλη των 90's θυμάμαι τα μεγάλα μπαλκόνια των νεόδμητων πολυκατοικιών να αποτελούν κάτι σαν ένδειξη status. Γιούκα, έπιπλα κήπου, καρέκλες σκηνοθέτη και κούνιες, τέντες με κλαρωτά εσωτερικά σχέδια, διάφορα διακοσμητικά εξωτερικού χώρου όπως κοχύλια κι αφύσικες πέτρες διαμόρφωναν το μπαλκόνι τόσο το δικό μου σπιτιού όσο και των γειτόνων που έδιναν ραντεβού σε αυτά και φρόντιζαν να είναι αν μη τι άλλο περιποιημένα ως προέκταση του σπιτιού τους. Το πίσω μπαλκόνι, εκείνο που έβλεπε στην πυλωτή της πολυκατοικίας ήταν παραδοσιακά ο χώρος απλώματος της μπουγάδας κι εκείνων των μεταλλικών ντουλαπών που υπήρξαν μόδα και χρησιμοποιούνταν για την αποθήκευση λογής- λογής πραγμάτων.

Πολυκατοικία, Αθήνα, Ιανουάριος 2014. Φωτογραφία: Πηνελόπη Γερασίου

Η οδός Βασιλέως Ηρακλείου δίπλα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών, Αύγουστος 2012. Φωτογραφία: Νατάσα Πανταζοπούλου

Οδός 3ης Σεπτεμβρίου, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2014. Φωτογραφία: Γιάννης Δρακουλίδης

Οδός 3ης Σεπτεμβρίου, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2014. Φωτογραφία: Γιάννης Δρακουλίδης

Μπαλκόνι στο κέντρο της Αθήνας. Σάββατο 18 Οκτωβρίου 2014. Φωτογραφία: Παναγιώτης Τζάμαρος

Οδός Μπουμπουλίνας, Αθήνα 16 Απριλίου, 2014. Φωτογραφία: Παναγιώτης Τζάμαρος

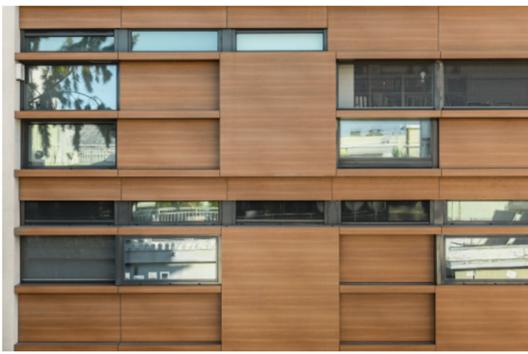
Ποια είναι λοιπόν η σχέση μας με το έξω στην σύγχρονη αστική διαβίωση; Ο αρχιτέκτονας αναρωτιέται αν πράγματι βιώνουμε στην ελληνική αστική κατοικία αυτόν τον, 80 – 90 εκατοστών σε πλάτος, εξώστη ως επέκταση του διαμερισμάτος μας. *«Αν σηκώσουμε λίγο το βλέμμα μας θα απαντήσουμε αρνητικά, διότι θα διαπιστώσουμε δυστυχώς, με κάποιες εξαιρέσεις ασφαλώς, πως οι εξώστες αποτελούν έναν αναπόσπαστο αποθηκευτικό χώρο όλων των αντικειμένων που δεν χωρούν ή που δεν θέλουμε να ζούμε μαζί τους την καθημερινότητα μας, σαν μια πράξη κριτικής ερμηνείας του αστικού εξώστη, όπου "εξωθούμε" προς κοινή "θέσση" αυτά που δεν θέλουμε να "θεάμεθα", παρότι ο χώρος του εξώστη γεννήθηκε με τον σκοπό της "εκθέσεως" του παρατηρητή του κοινού χώρου, θέτοντας ταυτόχρονα εαυτόν ορατό στο κοινό».*

Δεν αφήνει έξω από τη συζήτηση τις **ταράτσες, τους κατ' εξοχήν εξώστες της πόλης** απ' όπου και από κάθε γωνιά τους μπορούμε να έρθουμε σε επαφή. *«να ανοίξουμε έναν διάλογο»*, όπως λέει ο αρχιτέκτονας, με το ανάγλυφο του τόπου αλλά και την ιστορία του. *«Αυτή η απόληξη των κτιρίων, ο κοινός / κοινόχρηστος χώρος των πολυκατοικιών είναι ένας απαξιωμένος εξώστης της πόλης μας, όπου ευτυχώς τα τελευταία χρόνια έχουν υπάρξει κάποια μεμονωμένα και πολύ ενδιαφέροντα παραδείγματα».*

Το κτίριο Inside-Out του Νίκου Κτενά τιμήθηκε με το Βραβείο Αρχιτεκτονικής 2013 – 2017 του Ελληνικού Ινστιτούτου Αρχιτεκτονικής. Πρόκειται για ένα έργο του στο Νέο Ψυχικό που πραγματεύεται την επανεφεύρεση της τυπολογίας της αθηναϊκής πολυκατοικίας και αντιμετωπίζει την πόλη ως σειρά εικόνων, αφού με το άνοιγμα των παραθύρων από τους ενοίκους του, ο ιδιωτικός χώρος μετατρέπεται όλος σε εξώστη.

Το Νέο Ψυχικό έχει μια βραβευμένη πολυκατοικία, το κτίριο Inside-Out δίνει μια άλλη διάσταση στην έννοια του ελληνικού εξώστη.

«Το αστικό τοπίο στο οποίο αναφέρατε, εκτείνεται από το άμεσο, κοινό περιβάλλον των γειτονικών κατοικιών, μέχρι την γεωγραφική ιδιαιτερότητα της Αθήνας. Εσωτερικά συνεπώς των κατοικιών και εν μέσω των διάσπαρτων ανοιγμάτων, το άμεσο κοινό γειτονικό περιβάλλον διασπάται – καθράρεται και μεταμορφώνεται έτσι ως ένα αποσπασματικό σύνολο "μεταφυσικών" εικόνων, ενώ από τον κρεμαστό κήπο που προτείνεται στο δώμα του κτιρίου, εν μέσω πάντα των ανοιγμάτων – σε σειρά στην περίπτωση αυτή- διαμορφώνεται ένας άμεσος διάλογος με το ανάγλυφο ή καλύτερα, με την γεωγραφία της πόλης μας».

Η Μαρία Πετεινάκη και η Άνκα Αρβαντιπιδή δημιούργησαν το 2016 την ομάδα των Ecuai, ένα ανοικτό συλλογικό εργαστήριο αρχιτεκτονικής, τοπίου, σχεδιασμού και αστικής

αναζωογόνησης. Όταν πρόκειται για ανακαινίσεις, γνωρίζουν πλέον ότι το μπαλκόνι και η θέα αποτελούν πολύ σημαντικά κριτήρια. «Τα μπαλκόνια της Αθήνας, με εξαίρεση τα ρετιρέ, είναι μικρά, μακρόστενα και δύσκολα αξιοποιήσιμα, γι' αυτό ένα μεγάλο μπαλκόνι με διαστάσεις "δωματίου" είναι σημαντικό ζητούμενο. Ο δε προσανατολισμός αποτελεί καθοριστικό παράγοντα ποιότητας. Ο νότιος προσανατολισμός θεωρείται ο καλύτερος, επειδή με τη χρήση οριζόντιων στοιχείων με πέργκολες, τέντες και περσίδες μπορεί κανείς να ρυθμίσει την ποσότητα φωτός – σκιάς που επιθυμεί χειμώνα – καλοκαίρι, ενώ τα βορινά μπαλκόνια δεν έχουν ποτέ ήλιο το χειμώνα».

Οι επεμβάσεις τους στα μπαλκόνια και τις ταράτσες επικεντρώνονται στη διαμόρφωση τέτοιων στοιχείων σκίασης, στη χωροθέτηση κι επιλογή φυτεύσεων – συνήθως σε ζαρντινιέρες και φυτοδοχεία, αλλά και στην οπτική απομόνωση από εξωτερικά σημεία που δεν είναι θεμιτά. Ένα από τα πρότζεκτ τους που βρίσκεται τώρα σε στάδιο μελέτης παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον καθώς εστιάζει στην **διαρρύθμιση του μπαλκονιού ως οικοσυστήματος, «δηλαδή στο πως αυτό μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά με το σπίτι στην λογική της περμακουλτούρας στην πόλη. Πώς το μπαλκόνι, εκτός από το να αποτελεί μια ευχάριστη υπαίθρια διάεξοδο, μπορεί να παράγει τροφή, κομπόστ, να φιλτράρει ή απλά να χρησιμοποιεί τα γκρίζα νερά»,** εξηγούν.

Σε μια πέργκολα που διαμόρφωσαν σε νοτιοανατολικό διαμέρισμα του Πειραιά, βασικό κριτήριο του σχεδιασμού των Ecuai αποτέλεσε το να μην «κόβει» η κατασκευή τον ήλιο κατά τους χειμερινούς μήνες. **«Έτσι σχεδιάστηκε μια πέργκολα της οποίας οι περσίδες έχουν κλίση προς τον νότο και το χειμερινό ηλιοστάσιο. Αυτό μας βοήθησε να έχουμε ήλιο τον χειμώνα, και δροσερή σκιά το καλοκαίρι, αφού η ζέστη δεν μένει παγιδευμένη, αλλά κι ένα πολύ ενδιαφέρον αισθητικό αποτέλεσμα. Σε μικρότερα μπαλκόνια, στόχος είναι να τα επεκτείνουμε τον υπαίθριο χώρο με διάφορα αρχιτεκτονικά τεχνάσματα».**

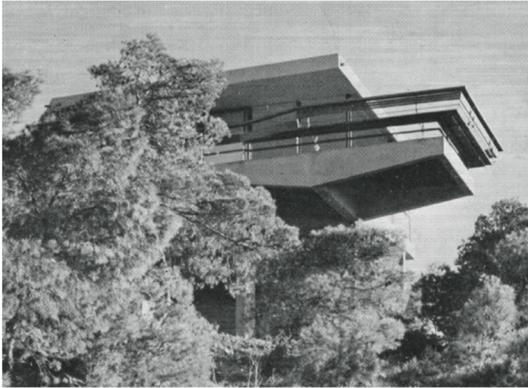
Η πέργκολα που διαμόρφωσε σε διαμέρισμα του Πειραιά η ομάδα των Ecuai.

Ένα παράθυρο - κάθισμα αντί μπαλκονιού σε ένα πρόσφατο έργο του γραφείου εμπνευσμένο από την οργάνωση των κατοικιών της Ανάφης.

Για παράδειγμα, ένα παράθυρο μπορεί να λειτουργεί ως κάθισμα, σύμφωνα με τη σχεδιαστική άποψη των Escal. *«Μερικές φορές η μπαλκονόπορτα δεν είναι το καταλληλότερο στοιχείο ένωσης του μέσα με το έξω, αλλά το παράθυρο με χαμηλή ποδιά. Μια μικρή λεπτομέρεια στο μάρμαρο της ποδιάς, που κρύβει τους οδηγούς του κουφώματος για να κάθεται κανείς με άνεση, είναι αυτή που θα κάνει την διαφορά. Στο έργο μας [Θησαύριο 2](#) έτσι διαμορφώθηκε μια γωνιά με παράθυρο και λειτουργεί τώρα ως σύνδεση μεταξύ του μέσα και του έξω με επίκεντρο την θέα προς την Ακρόπολη».*

Για τη Μαρία Πετεινάκη και την Άνκα Αρβανιτιδή, άξια αναφοράς εδώ είναι η **περίφημη κατοικία στο Καβούρι του Τάκη Ζενέτου**, όπου ο μεγάλος αρχιτέκτονας επεκτείνει έναν εξώστη με τη βοήθεια του κάγκελου, το οποίο αποτελεί παράλληλα καθιστικό.

Κατοικία στο Καβούρι του Τάκη Ζενέτου

«Ο καθένας βέβαια καταφέρνει να χωρέσει 2 καρέκλες ακόμα και στο πιο μικρό μπαλκονάκι, αναδεικνύοντας τα μπαλκόνια σε σημαντικό τόπο κοινωνικής ζωής καθώς στο μεσογειακό κλίμα, η εύκολη διέξοδος στην ύπαιθρο είναι απαραίτητη, ενώ οι δημόσιοι χώροι στις πόλεις συχνά ανεπαρκείς». Σε πολλά σημεία στην Αθήνα, τόσο οι κάτοικοι όσο και οι επαγγελματίες του σχεδιασμού βλέπουμε **μπαλκόνια που προσιδιάζουν με τη βλάστηση μιας «ζούγκλας»**. Οι φυτεύσεις των μπαλκονιών παίζουν σημαντικό ρόλο στην βελτίωση του μικροκλίματος των διαμερισμάτων αλλά της πόλης, επισημαίνει το αρχιτεκτονικό γραφείο.

«Σε μεγάλη κλίμακα θα μπορούσαν να συμβάλλουν σημαντικά στην βελτίωση του μικροκλίματος των πόλεων με ανεπαρκές δημόσιο πράσινο. Πειράματα αποδεικνύουν ότι το ομοιόμορφα καταναμημένο στον κτιριακό όγκο πράσινο είναι πιο ευεργετικό για το μικροκλίμα, παρά οι σποραδικές συγκεντρώσεις του. Όλο και περισσότεροι σύγχρονοι αρχιτέκτονες, οδηγούμενοι από αυτό το γεγονός, μετατρέπουν τα κτίρια τους σε ημιζωντανούς πράσινους οργανισμούς, αξιοποιώντας κάθε λογής εξώστες ή πράσινες όψεις. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν το [Vertical Forests του Στέφανο Μπόερι](#) και το [Flower Tower του Εντουαρντ Φρανσουά](#). Σε ουτοπικό/ιδανικό επίπεδο, σημαντικές αναφορές είναι τα σχέδια και ιδέες του [Λικ Σουίτεν](#) για μια "vegetable city"».

Flower Tower του Edouard Francois, Παρίσι 2004.

Ο v+k architects είναι ένα ακόμα νεότευκτο αρχιτεκτονικό γραφείο, αποτελείται από τους **Βαγγέλη Παπανδρέου** και **Κατερίνα Τσακμάκη**. Από τη μέχρι τώρα εμπειρία τους, Οι εξώστες συνεχίζουν να αντιμετωπίζονται πολλές φορές ως χώροι αποθήκευσης, ενώ άλλες φορές προστίθενται στον κλειστό χώρο της κατοικίας, ως επιπλέον τετραγωνικά μέτρα για την κάλυψη αναγκών, «σε λειτουργικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο. Άλλοτε, παίρνουν την μορφή ενός τεχνητού στεγασμένου χώρου με μία πληθώρα από γλάστρες, δημιουργώντας ένα περιβάλλον που θυμίζει περισσότερο κήπο. Στη θέση των εξωστών μπορεί να παρατηρήσει κανείς περιπτώσεις κενών χώρων αποφορτισμένων από το ανθρώπινο αποτύπωμα ή ακόμη και χώρων που βιώνονται με καθιστικά και τραπέζια, άλλοτε εκτεθειμένα στη δημόσια θέα και άλλοτε περικλειστά με αυτοσχέδιες κατασκευές, όπως καλαμωτές και συνθετικά υλικά σκίασης».

Οι παρατηρήσεις αυτές εμπλουτίζονται συνεχώς όσο κανείς θέλει να δει την δύναμη που έχει ο κάτοικος να μεταμορφώνει το χώρο του εξώστη, σύμφωνα με το αρχιτεκτονικό δίδυμο. Είναι αυτές οι ίδιες οι απαιτήσεις που διαφαίνονται στις συζητήσεις που κάνουν και ίδιοι με τους κατοίκους και τους νέους ιδιοκτήτες σπιτιών στην Αθήνα. «Σε κάποιες περιπτώσεις είτε υπάρχει η ανάγκη να καλυφθούν σε υπέρμετρο βαθμό, είτε σε άλλες ο χώρος του εξώστη να μη θεωρείται από την πλευρά τους ως ένα από τα πεδία σχεδιασμού. Αντιμετωπίζεται ως χώρος που δεν τους αφορά».

Το μπαλκόνι του Λευτέρ Βογιατζής στα Εξάρχεια, Αθήνα, 2016. Φωτογραφία: Κατερίνα Σαμαρτζή

Το μπαλκόνι του Λευτέρη Βογιατζή στα Εξάρχεια, Αθήνα, 2016. Φωτογραφία: Κατερίνα

1 Στο σπίτι του συγγραφέα Αλέξη Πανσελήνου, Αθήνα, Μάιος 2016. Φωτογραφία: Νατάσα Πανταζοπούλου

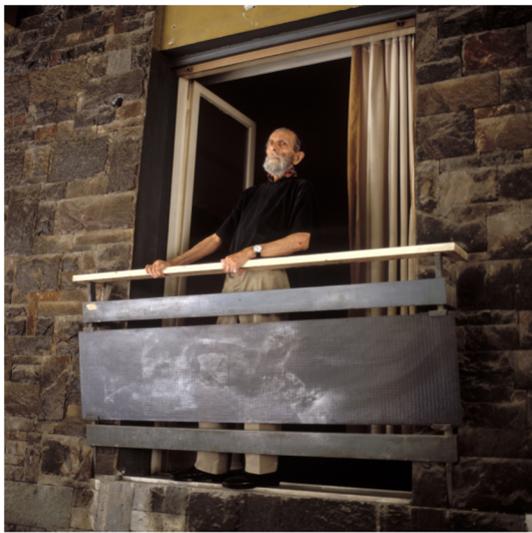
Κτίριο του '50 στο κέντρο της Αθήνας, Απρίλιος 2016. Φωτογραφία: Νατάσα Πανταζοπούλου

Σε ορισμένα παραδείγματα της σύγχρονης αρχιτεκτονικής επαναπροσδιορίζεται ο χαρακτήρας και η μορφή των μπαλκονιών, επαναπροσδιορίζεται και η κατοίκηση. *«Συχνά, η απουσία του εξώστη και η ταυτόχρονη επεξεργασία των ανοιγμάτων, συνεπώς της όψης της πολυκατοικίας και κατ' επέκταση της πόλης, αποτελούν έναν διαφορετικό συνθετικό χειρισμό της σχέσης του κατοίκου με την πόλη»*. Τότε η πολυκατοικία, δεν αντιμετωπίζεται ως μία συμπαγής μάζα, επαναλαμβάνοντας την τυπική σχεδιαστική προσέγγιση αλλά αναζητά νέες χωρικές ποιότητες. *«Το κενό εισβάλλει στο πλήρες με τέτοιο τρόπο που εμπλουτίζει τις σχέσεις που αναπτύσσονται προσπαθώντας να δημιουργήσει μία νέα αστικότητα»*.

Κατά τους v+k architects, ο καθορισμός προγραμματικών λειτουργιών μέσω του σχεδιασμού θα μπορούσε να ενεργοποιήσει τα μπαλκόνια της πόλης ως υποδοχείς χωρικών γεγονότων και κατ' επέκταση να μετατραπούν σε ένα πιο ενεργό κομμάτι της διαβίωσης στην πόλη. *«Οφείλουμε να αναγνωρίσουμε πως τα μπαλκόνια είναι εκείνα που δίνουν τη δυνατότητα της δημιουργίας σχέσεων του κατοίκου με την πόλη. Ας αναλογιστούμε όλους εκείνους τους παράγοντες που κρατάνε τη σχέση αυτή εποπτική»*. Ο αρχιτέκτονας **Δημήτρης Φιλίππιδης** έχει πει χαρακτηριστικά πως *«μόνο οι μέλισσες χτίζουν πάντα τις κυψέλες τους με τον ίδιο και απaráλλακτο τρόπο, τυφλές στις κινήσεις της Ιστορίας»* κι αυτό μας καλούν να αναλογιστούμε σήμερα δύο νέοι αρχιτέκτονες.

Η ερμηνεύτρια, μουσικός και ερευνήτρια της λαϊκής μουσικής παράδοσης Δάμνα Σαμίου στη βεράντα του σπιτιού της, Μάρτιος 2001. Φωτογραφία: Γεράσιμος Δομένικος

Ο συγγραφέας και ζωγράφος Λεωνίδας Χρηστάκης στο διαμέρισμά του στα Εξάρχεια, 2003. Φωτογραφία: Γεράσιμος Δομένικος

Ο εικαστικός Ηλίας Παπαηλιάκης στη βεράντα του στελιέ του στην περιοχή Ψυρρή, Απρίλιος 2003. Φωτογραφία: Γεράσιμος Δομένικος

Ο διεθνούς φήμης πιανίστας Δημήτρης Σγούρος στη βεράντα του σπιτιού του, 2003. Φωτογραφία: Γεράσιμος Δομένικος

Η ενδυματολόγος Θεώνη Βαχλιώτη-Όλντριτζ στη βεράντα του σπιτιού της, Σεπτέμβριος 2004. Φωτογραφία: Γεράσιμος Δομένικος

Ο συγγραφέας Πέτρος Μάρκαρης στη βεράντα του σπιτιού του, Αθήνα, Ιούλιος 2016. Φωτογραφία: Γεράσιμος Δομένικος

Η δική μου, ενήλικη πλέον, εμπειρία και η καραντίνα με βρίσκουν σε ένα σπίτι δίχως μπαλκόνι. Είναι η πρώτη φορά που διαπίστωσα ότι αυτό το στοιχείο των πολυκατοικιών των προαστίων αποτελεί εδώ και μερικά χρόνια για μένα μόνο μια ανάμνηση, κάτι που όσο φτιάχνει ο καιρός νιώθω πώς θα λειτουργούσε ευεργετικά. Τα λίγα τετραγωνικά του τωρινού μου σπιτιού μοιάζουν μερικές μέρες του εγκλεισμού σαν συναυλία – αφιέρωμα στον **Σταύρο Κουγιουμτζή**. Κι ενώ έπεφτα συνέχεια σε βίντεο και φωτογραφίες από τη γειτονική Ιταλία και τη ζωή στα μπαλκόνια της, άκουσα στην αυτόματη αναπαραγωγή μια συνεργασία του με τον **Άκο Δασκαλόπουλο** που δισκογραφήθηκε το 1970 αλλά θα μπορούσε να ντύνει μουσικά πολλές φωτογραφίες από το «έξω» των σπιτιών που βλέπω αυτές τις μέρες να δημοσιεύονται στα social media, στιγμιότυπα από τα σπίτια της Αθήνας μέσα στα οποία όλοι αναζητούμε μια διέξοδο έστω και περιορισμένου πλάτους.

Το τραγούδι λέει κάποια στιγμή *«βγάλε το γλαστράκι στο μπαλκόνι σου/ ήρθα και δεν θα 'σαι τώρα μόνη σου»*.